

İKİ TOPLUMLU SİYASAL SİSTEMLER

Dr. Oktay UYGUN(*)

KAVRAM

Dünya ülkeleri içinde, sosyal yapısı türdeş (homojen) olan ülkelerin sayısı oldukça azdır. Günümüzdeki yaklaşık 180 devletten, türdeş toplum yapısına sahip olanların sayısı 20'nin altındadır. Ülkelerin büyük çoğunluğu, ırk, milliyet, dil, din, kültür veya ideoloji yönünden farklılaşan sosyal gruplardan oluşuyor⁽¹⁾. Türdeş olmayan, çoğul toplum yapısına sahip bu ülkeler içinde, "iki toplumluluk" özel bir kategori oluşturur.

Demografik açıdan, yalnızca iki toplumun bulunduğu ülkeler pek görülmez. Hemen her zaman, sayıca çok küçük veya ekonomik ve siyasal güçleri bakımından zayıf da olsa, başka bazı sosyal gruplar vardır. Bu nedenle, "iki toplumlu siyasal sistem" kavramı, ülkenin yalnızca iki toplumdaki oluştuğu şeklinde, istatistiksel bir kesinliği değil; ülkenin siyasal gündemine yalnızca iki toplumun egemen olduğu anlamında, analitik bir kurguyu ifade eder⁽²⁾.

İki toplumlu siyasal sistemlerde, birbirlerinden çeşitli özellikleriyle farklılaşan ve nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan iki sosyal grup, ülkenin siyasal yaşamını belirleyici etkiye sahiptir. Farklı toplum bilinciyle siyasal yaşama aktif olarak katılan iki toplum, özgün kimliklerini koruyacak kültürel veya siyasal özerklikten belirli ölçüde yararlanırlar. Bu ülkelerde, kaynakların değerlendirilmesinden kamu görevlilerinin atanmasına, seçim sisteminin belirlenmesinden dış politikanın oluşturulmasına kadar, bütün temel ve hatta ikincil siyasal tercih ve kararlar iki toplumlu yapı gözönüne alınarak belirlenir.

AYIRDEDİCİ ÖLÇÜTLER

Bir ülkenin nüfusunun büyük çoğunluğunu iki farklı toplumun oluşturması, her zaman o ülkenin iki toplumlu siyasal sisteme sahip olduğu anlamı-

(*) İ.Ü. Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

(1) Bk: DUCHACEK Ivo D. "Dyadic Federations and Confederations", *Publius*, Vol. 18, No. 2, 1988, s. 5-31. WELSH David, "Domestic Politics and Ethnic Conflict", *Survival*, Vol. 35, No. 1, 1993, s. 63-80. SIMITH Anthony D. *Milli Kimlik* (Çev. Bahadır ŞENER Sina İletişim Yay. İstanbul, 1984) s. 33

(2) DUCHACEK Ivo D. "Dyadic Federations and Confederations", s. 5.

na gelmez. Bu nedenle, iki toplumluluğun sosyolojik yönü ile siyasal boyutunu, diğer bir deyişle, "iki toplumlu ülkeler" ile "iki toplumlu devletler"i birbirinden ayırmak gerekir.

İki toplumlu ülkeler, sosyolojik açıdan iki farklı toplumdaki oluşmakla birlikte, siyasal yapının her zaman iki toplumlu bölünmüşlüğü yansıtmadığı ülkelerdir. İki toplumlu devlet kavramı ise, *iki toplumun, farklı toplum bilinciyle siyasal yaşama aktif olarak katıldığı ve siyasetin kutuplaştığı* bir düzeni ifade ediyor.

Bütün iki toplumlu ülkelerde, sosyal yapıdaki bölünmüşlük bir ölçüde siyasal yapıya yansır. Toplumlarından birinin, diğeri aleyhine ayrımcı ve yasaklayıcı kurallar koyarak, onu siyasal yaşamın dışında tuttuğu, kendisini siyasal açıdan ifade etmesine engel olduğu ülkelerde bile, siyasal kimliği reddedilen, ülke yönetiminin dışında tutulan toplum, dolaylı yoldan ülke politikasını etkiler. Bu nedenle, iki kavram arasında nitelik yönünden değil, nicelik yönünden bir ayırım yapılabilir. İki toplumluluğun siyasal yapıya yansımalarının belirli bir yoğunluğa ulaştığı durumlarda, iki toplumlu devletin, iki toplumlu siyasal sistemin varlığından söz edilebilir.

İki toplumluluğun siyasal yapıya ne ölçüde yansıdığını ölçmek için; iktidarın iki toplum arasında paylaşılması, toplumlara kültürel veya siyasal özerklik tanınması, iki kültürlülük politikasının kabul edilmesi, siyasal partilerin iki toplumlu bölünmüşlüğü yansıması, toplumların dil esasına göre ayrıldığı durumlarda ikinci resmi dilin varlığı gibi, iki toplumluluğu kurumsallaştıran özellikler dikkate alınmalıdır. Bu özelliklerin ülkeden ülkeye büyük farklılıklar göstermesi nedeniyle, iki kavramı birbirinden ayıracak çizginin ancak belirli bir ölçüde kesinlik taşıması doğal karşılanmalıdır.

Sosyolojik açıdan iki toplumlu bir ülkede, tarihsel süreç içinde, iki toplumlu siyasal sistemin kuruluşuna Belçika iyi bir örnektir. Bu ülke, 1830 yılında kurulduğunda, iki farklı toplumdaki (Flamanlar ve Wallonlar) oluşmakla birlikte, siyasal yapısı iki toplumluluğu yansıtmaktan uzaktı. Wallon toplumunun üstünlüğüne dayanan, üniter, merkezi, jakobin ve tek resmi dili (Fransızca) olan bir devlet sözkonusuydu. Zamanla, Flamanların siyasal yaşamda etkinliğini arttıran, iktidarın paylaşımını amaçlayan ve toplumların özerkliğini sağlayan çeşitli düzenlemeler yapıldı. Günümüzde Belçika'da iki toplumluluğu kurumsallaştıran başlıca hukuki düzenlemeler şunlardır:⁽³⁾

Fransızca ve Felemenkçe resmi diller olarak kabul edilmiştir. 1898'de yasaların iki dilde yayınlanacağı, 1932'de yönetim kademelerinde, orduda,

(3) Bkz: BEAUFAYS Jean, "Belgium: A Dualist Political System?", *Publius*, Vol. 18, No. 2, 1988, s. 63-73. ALEN André, (Ed.), *Treatise on Belgian Constitutional Law*, (Kluwer, Deventer, The Netherlands, 1992); DELPEREE Francis, "La nouvelle Constitution belge", *Revue Française de Droit constitutionnel*, Sayı 17, 1994, s. 3-15. LIJPHART Arend, *Çağdaş Demokrasiler*, (Çev. ÖZBUDUN E., ONULDURAN E., Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, Ankara, 1989).

adli kurumlarda ve eğitim kurumlarında iki dilin kullanılacağı esası benimsendi. 1962 yılında iki dillilik bölgeselleştirildi: Wallonia illerinde Fransızca, Flander illerinde Felemenkçe kullanılmaya başlandı.

Belçika'da, eskiden beri, hükümetlerin Fransızca ve Felemenkçe konuşan eşit sayıda bakandan oluşması bir gelenektir. 1970 yılında, yürütme gücünün iki toplum arasında paylaşılmasını amaçlayan bir anayasa değişikliği ile, bu gelenek anayasa kuralı haline geldi.

1970 anayasa değişikliği ile, ayrıca, Fransız Kültür Konseyi ve Felemenk Dili Kültür Konseyi oluşturuldu. İki toplumun Temsilciler Meclisi ile Senatodaki üyelerinden oluşan bu konseyler, kültür ve eğitim alanlarında kendi toplumları için yasa yapma yetkisine sahiptirler.

İki toplumluluğu kurumsallaştıran diğer bir hukuki düzenleme, karar alma sürecine ilişkindir. Temsilciler Meclisi ve Senatodaki dil grupları, kendi toplumlarının hayati çıkarlarını etkileyeceğini düşündükleri yasa tasarılarını 3/4 çoğunlukla hükümete iade etme yetkisine sahiptirler. Anayasa değişiklikleri, Meclislerin 2/3 çoğunluğunun onayını aldıktan başka, toplumların kültürel özerkliğini ilgilendiriyorsa, her iki dil grubunun çoğunluğunun da onayı alınmalıdır.

Daha sonraki yıllarda, 1980, 1988 ve 1993 anayasa değişiklikleri ile Belçika'da üç bölge ve üç toplumdaki yönetim birimleri kuruldu. Bununla birlikte, ülkenin doğusunda yaşayan Alman toplumunun çok küçük bir nüfusa sahip olması nedeniyle, Belçika'nın Wallon ve Flamanlardan oluşan iki toplumlu yapısı değişmemiştir.

İki toplumlu siyasal sistemden söz edebilmek için, iki ayrı toplumun, ülke nüfusunun en az yüzde *seksenini* oluşturması gerektiği şeklinde, demografik bir ölçüt ileri sürülmüştür⁽⁴⁾. Bu oran, ülke nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan iki toplumun siyasal yaşama egemen olmasını ve sayıca az, diğer sosyal grupların etkisiz kalmalarını sağlayacak ölçüde büyük bir orandır. Fakat bu oranı mutlak bir ölçüt olarak kabul etmek yerine, iki toplumlu siyasal sistemleri niteleyen, yaklaşık bir değer olarak görmek daha uygun olacaktır.

Belirli koşulların varlığı durumunda, iki toplum, ülke nüfusunun yüzde sekseninden daha az sayısal orana sahip olsa bile, siyasal yaşama egemen olabilir. Kanada'da ülkenin siyasal gündemini belirleyen iki toplum, iki kurucu halk, ülke nüfusunun ancak % 60.1'ini oluşturuyor (İngiliz kökenliler % 34.4, Fransız kökenliler % 25.7). Nüfusun geri kalan % 40'lık bölümü o denli küçük gruplara bölünmüştür ki, hiçbir sosyal grup tek başına ülke siyasetinde söz sahibi olacak güçte değildir⁽⁵⁾. Aralarındaki farklılığın büyük

(4) SCHMITT David E., "Bicommunalism in Northern Ireland", *Publius*, Vol. 18, No. 2, 1988, s. 33.

(5) İngiliz kökenli ve Fransız kökenliler dışında kalan nüfus, 70 ayrı etnik gruptan oluşuyor. Bunlar içinde Almanlar, İtalyanlar ve Ukraynalılar sayısal bakımdan en büyük gruplardır. Bk: JACKSON R.J., D. MOORE Jackson, *Politics in Canada*, (Prentice-Hall Canada, Ontario, 1986) s. 44.

olması ve bazılarının siyasal yaşama katılma konusundaki isteksizliği, küçük sosyal grupların birleşerek seslerini duyurabilmelerini engellemekte ve siyasetin İngiliz kökenli ve Fransız kökenli toplumların etkisinde şekillenmesine olanak tanımaktadır⁽⁶⁾.

İki toplumlu siyasal sistemlerin ayırdedici özellikleri bakımından diğer bir önemli nokta, iki toplumluluğun minimum düzeyde de olsa, siyasal, sosyal ve demografik istikrar göstermesidir.

Bu açıdan bakıldığında, Fince (% 93) ve İsveççe (% 5.9) konuşan gruplardan oluşan Finlandiya'nın iki toplumlu siyasal sistem olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı tartışmalıdır. Bu durum, yalnızca İsveççe konuşanların az olmasının ve iki toplumluluğun kurumsal güvencelerinin yeterli olmamasının bir sonucu değildir. Konuşanların sayısının azlığına karşın, İsveççe ülkenin iki resmi dilinden biridir. İsveççe konuşan azınlık, kendi dilinde eğitim sistemini kurmuş ve kendi dilinde radyo televizyon yayını yapmaktadır. Ayrıca, azınlık grubun yaşadığı Aland adası, 1920 yılından bu yana, kendi parlamentosu bulunan özerk bir bölgedir⁽⁷⁾.

Finlandiya örneğini asıl tartışmalı kılan, dil ve kültür farklılığına dayanan iki toplumluluğun, siyasal, sosyal ve demografik boyutlarının istikrar göstermekten uzak oluşudur. 1930 yılında İsveççe konuşanların toplam nüfus içindeki oranı % 10.1 iken, bu oran günümüzde % 5.9'dur. Çeşitli nedenlerle, her geçen gün, İsveççe konuşanların sayısı daha da azalıyor. Bu durum, azınlık toplumunun demografik istikrara sahip olmadığını gösteriyor⁽⁸⁾.

(6) Kanada'nın iki toplumlu bir ülke olarak nitelendirilmesi konusunda Fransız ve İngiliz kökenli yazarlar arasında görüş farklılığı vardır: Fransız yazarlar, genellikle, Kanada'yı her yönüyle eşit, iki ayrı toplum, iki kurucu halktan oluşan bir ülke olarak görürler. Federasyon on eyaletten oluşmaktaysa da, onlara göre, temel ayırım, Fransız kökenli Quebec ile İngiliz kökenli diğer eyaletler arasındadır. Kanada iki dilli, iki kültürlü, iki kurucu halkın oluşturduğu bir devlettir. Bk: DION Leon, *Québec: The Unfinished Revolution*, (McGill-Queen's University Press, Montreal, 1976), s. 180.

Buna karşılık İngiliz yazarlar, İngiliz kökenli ve Fransız kökenliler arasındaki ayrımı gözardı etmemekle birlikte, iki toplumluluğun, giderek, başka bölünmeler nedeniyle önemini yitirdiğini, bu nedenle Kanada'yı iki dilli, çok kültürlü bir ülke olarak tanımlamanın daha doğru olacağını belirtiyorlar: Bk: Peter M. Leslie, "Bicommunalism and Canadian Constitutional Reform", *Publius*, Vol. 18, No. 2, 1988, s. 115-129.

(7) Bkz: MCRAE Kenneth D., "Finland: Marginal Case of Bicommunalism?", *Publius*, Vol. 18, No. 2, 1988, s. 91-100. MODEEN Tore, "Constitutional Problems of Territorial Decentralization in Federal and Centralized States-Finland", *Federalism and Decentralization* (Ed. GERSTER T., HUTLER S., University Press, Fribourg, 1987) s. 89-98.

(8) İsveççe konuşanların sayısının azalmasının başlıca üç ana nedeni vardır: 1) İsveççe konuşanlar Fince konuşanlara göre daha düşük doğum oranına sahiptirler. (Bu durum, yaşam standartlarının yüksek oluşu ve kentleşme oranlarının büyüklüğünden kaynaklanıyor.) 2) Toplumlararası evliliklerde, çocuklar anadil olarak, daha yaygın konuşulan Finceyi benimsiyorlar. 3) Finlandiya dışarıya göç veren bir ülkedir. Göç edenlerin çoğunluğu, aralarında dil engelinin bulunmadığı İsveççe göç eden İsveççe konuşanlardır. Bkz: MCRAE Kenneth, "Finland: Marginal Case of Bicommunalism ?", s. 92 vd.

1870 ve 1880 yıllarında, ilk kitle partilerinin oluşumunda, dil farklılığı temel etkendi. Bugün, Finlandiya'da siyasal partiler bakımından temel farklılık onların dil boyutu değil, sosyo-ekonomik yaklaşımlarıdır. Dil boyutunun ikinci plana düşmesi, iki toplumlu bölünmüşlüğü yeterince siyasal istikrar göstermediğinin bir ifadesidir. Aynı durum, sosyal istikrar açısından da geçerlidir. İsveççe konuşanların çoğu, günümüzde, Fin dili ve kültürüne karşı, giderek kaybolmakta olan kendi dil ve kültürlerini korumak konusunda bir istek duymuyorlar⁽⁹⁾.

Bu özellikler gözönüne alındığında, iki toplumluluğu koruyan (iki resmi dilin varlığı, Aland adasının özerkliği gibi) hukuksal düzenlemelere karşın, Finlandiya'nın giderek türdeş toplum yapısına kavuşmakta olduğu söylenebilir. Bugün için, Finlandiya, iki toplumlu siyasal sistemler bakımından marjinal bir örnektir.

BÖLGESELLİK

İki farklı toplum, ülke sınırları içinde dağınık, iç içe geçmiş veya ayrı bölgelerde toplanmış olarak yaşıyor olabilirler.

Kuzey İrlanda'da Katolik ve Protestan toplumlar, genellikle, kentlerde aynı bölgede fakat ayrı mahallelerde, kırsal alanda ise karışık olarak yaşarlar. Katolikler, Kuzey İrlanda'nın batı ve güney bölümlerinde, Protestanlar diğer bölümlerinde daha kalabalık olmakla birlikte, bu iki toplumun kimliğiyle örtüşen iki ayrı coğrafi bölge sözkonusu değildir.

Buna karşılık Kanada'da Fransız kökenli yurttaşların yüzde sekseni, bir Fransız kolonisi olarak kurulan Quebec eyaletinde yaşıyor. Kıbrıs'ta, geçmişte iç içe yaşayan Türk ve Rum toplumları, bugün coğrafi açıdan birbirlerinden kesin olarak ayrılmış bölgelerde yaşıyorlar.

İki toplumluluğun bölgesel olması, toplumların ülke içinde bir arada değil, ayrı coğrafi bölgelerde yaşıyor olması önemli bir özelliktir. Bölgesel toplumlar, dilsel, dinsel veya etnik kimliklerinin yanı sıra, bölgesel çıkarlarının, ortak tarihi geçmişlerinin ve ortak kaderlerinin bilincindedirler. Bölgesellik, coğrafi esaslara dayanan federal sistemin benimsenmesinde veya üniter sistem içinde coğrafi özerkliğin gerçekleştirilmesinde kolaylaştırıcı bir etken olabilir. Toplumlararası ilişkilere uyumsuzluk egemen olduğunda, ayrılıkçı görüşlerin, siyasal bağımsızlık istemlerinin yükselmesine yol açabilir.

ULUS DEVLET VE ULUS ALTI BİRİMLERDE İKİ TOPLUMLULUK

İki toplumlu siyasal sistemler ulus devletlerde veya ulus altı birimlerde ortaya çıkabilir. Belçika, Kanada, 1960 Anayasasının uygulandığı dönemde

(9) MCRAE Kenneth, "Finland: Marginal Case of Bicomunalism ?", s. 95 vd.

Kıbrıs, dağılmadan önce Çekoslavakya, Malezya gibi ülkeler, diğerlerine oranla daha fazla incelenmiş, ayrıntılı verilerin daha kolay bulunabileceği, ulus devlet düzeyinde iki toplumlu siyasal sistem örnekleridir⁽¹⁰⁾.

Ulus altı birimlerin en iyi bilinen örnekleri, New Mexico, New Brunswick ve Kuzey İrlanda'dır. Amerika Birleşik Devletlerinin bir eyaleti olan New Mexico, İngiliz kökenli çoğunluğun yanı sıra, % 37 oranında İspanyol kökenli nüfustan oluşuyor. New Mexico, ABD'de iki resmi dilin kabul edildiği tek eyalettir.

Kanada'nın bir eyaleti olan New Brunswick'te (İngiliz kökenliler % 65.1, Fransız kökenliler % 33.6) iki toplumluluk, New Mexico'ya benzer biçimde, etnik köken, dil ve kültür boyutlarıyla kurumsallaşmıştır. Din boyutu, New Brunswick'te mevcut bölünmüşlüğü derinleştiren bir etken değil; iki toplumlu dikey bölünmeyi yatay bölünmelerle yumuşatan bir etken-dir. Bu eyalette, Katolik nüfusun % 32'si İngiliz kökenli, geri kalanı Fransız kökenli yurttaşlardan oluşuyor. Protestanların % 97'si İngiliz kökenlidir. Buna karşılık, Protestan (% 63) ve Katolik (% 37) toplumlardan oluşan Kuzey İrlanda'da, dinsel boyut, iki toplumu birbirinden ayıran temel etken-dir⁽¹¹⁾.

İKİ TOPLUMLU BİRLİKTELİĞİN NEDENLERİ

İki ayrı toplumun ortak sınırlar içinde, bir arada yaşıyor olması üç ayrı nedenden kaynaklanabilir⁽¹²⁾.

Geçmişte yaşanan gönüllü veya zorunlu bir göç, iki farklı toplumu bir araya getirebilir. Kıbrıs, 1571'de Osmanlılar tarafından fethedildiğinde, Ada nüfusunun tamamına yakın bölümü Rumlardan oluşuyordu. Fetihten sonra başlayan iskân politikası ile, Anadolu Türkleri, Türkmenler ve Yörüklerin Ada'ya yerleştirilmesi, Türk ve Rum toplumlarını bir araya getirdi⁽¹³⁾.

Malezya'da nüfusun % 35'ini oluşturan Çinliler, İngiliz yönetimi sırasında, Güney Çin'den maden ve bayındırlık işlerinde çalıştırılmak üzere getirilmişlerdir. Fiji'de 1990 yılına kadar nüfusun çoğunluğunu oluşturan Hint asıllı nüfusun varlığı da benzer bir nedenden kaynaklanıyor: Hint asıllılar,

(10) İki toplumlu devletlere ilişkin kaynaklar için şu iki esere bakılabilir: R.S. MILNE, *Politics in Ethnically Bipolar States: Guyana, Malaysia, Fiji*, (University of British Columbia Press, Vancouver, 1981); *Publius*, Vol. 18, No. 2, 1988 (Derginin bu sayısı "iki toplumluluk" konusuna ayrılmış olup, bilgi ve kaynakça açısından zengin, dokuz makaleden oluşuyor.)

(11) Bk: SCHMITT David E., "Bicommunalism in Northern Ireland"

(12) DUCHACEK Ivo D., "Dyadic Federations and Confederations", s. 5.

(13) Kıbrıs tarihi konusunda özlü bilgi için bk: *Ana Britannica*, 1986, C. 13, s. 242-245. *Büyük Larousse*, 1992, C. 13, s. 6678-6682. Ayrıca bk: ALASYA H. *Fikret, Tarihte Kıbrıs*, (Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayını, Lefkoşe, 1988).

ülkeye XIX. yüzyılda İngilizler tarafından, şeker kamışı tarımı için getirilmişlerdir⁽¹⁴⁾.

İki ayrı toplumun ortak sınırlar içinde yaşamalarının bir başka nedeni, aynı bölgede yaşayan topluluklar arasında, uzun zaman süreci içinde, dil, din, kültür ya da ideoloji yönünden farklılaşmanın ortaya çıkması ve giderek türdeş toplum yapısından uzaklaşmasıdır. Balkanlarda ve özellikle eski Yugoslavya'yı oluşturan altı Cumhuriyette, çoğu Slav kökenli halkların, dinsel açıdan Ortodoks, Katolik, Protestan, Müslüman ve Protentanlığa bağlı otuza yakın başka küçük dinsel topluluklara ayrılması bu konuda çarpıcı bir örnektir. Dinsel bölünmüşlüğü bu denli yoğun oluşu, Balkanlar'da, tarih boyunca, değişik dini inançları yayan imparatorlukların (Roma, Bizans, Osmanlı, Avusturya-Macaristan, Rusya) doğrudan egemen olmasından veya dolaylı etkilerinin bulunmasından kaynaklanıyor⁽¹⁵⁾.

İki toplumlu birlikteliğin diğer bir nedeni de, geçmişte sömürgeci ülkeler tarafından yaratılan yapay sınırlardır. Sömürgeci ülkeler, genellikle, stratejik veya ekonomik nedenlerle, yönetimleri altındaki ülkelerde, koloniler arası sınırları etnik veya kabile bölgelerinden farklı şekilde belirlemiş; idari yapılanmayı bu yeni bölgesel sınırlara göre oluşturmuşlardır. Uzun süren sömürge yönetimi, yapay olarak oluşturulan bölgelerde özerk yönetim geleneğini geliştirmiş, bölgeler arası çıkarların farklılaşmasına yol açmış ve bölgesel bilincin oluşmasını sağlamıştır. Bu özellikler, bağımsızlık kazanıldıktan sonra da önemini koruduğundan, çoğu kez, sömürge öncesi sınırlara dönmek mümkün olmamış; türdeş olmayan, iki veya daha çok toplumu bir araya getiren devletler veya bölgesel birimler varlığını sürdürmüştür⁽¹⁶⁾.

BÖLÜNMÜŞLÜĞÜ GÜÇLENDİREN ETKENLER

İki toplumlu devletlerde, ırk, milliyet, dil, din, kültür veya ideoloji farklılığına dayanan bölünmüşlüğü daha da derinleştiren çeşitli etkenler bulunabilir. Bunlardan bazıları, etkilerinin büyüklüğü, kalıcılığı ve yol açtıkları uyuşmazlıkların yoğunluğu bakımından özellikle vurgulanmalıdır.

-
- (14) MILNE R.S., "Bicommunal Systems: Guyana, Malaysia, Fiji", *Publius*, Vol. 18, No. 2, 1988, s. 101-113.
- (15) Bk. STANOVCIC Vojislav, "History and Status of Ethnic Conflicts", *Yugoslavia: A Fractured Federalism*, (Ed. Dennison Rusinov, The Wilson Center Press, Washington, 1988) s. 23-40. POULTON Hugh, *Balkanlar: Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler*, (Çev. ALAGON Yavuz, Sarmal Yay., İstanbul, 1993). KOLOĞLU Orhan, "Osmanlı Döneminde Balkanlar", *Balkanlar*, (Orta-doğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayını, İstanbul, 1993) s. 40-96.
- (16) Eski İngiliz, Fransız, İspanyol, İtalyan, Portekiz, Alman ve Belçika sömürgelerinde bu durumu görmek mümkündür. Bu konuda bkz: DUCHACEK Ivo D., *The Territorial Dimension of Politics*, (Westview Press, Colorado, 1986) s. 10 vd. Riker, konuyu İngiliz dış politikasına egemen olan "böl ve yönet" kuralı çerçevesinde tartışıyor. Bkz. RIKER William H., *Federalism: Origin, Operation, Significance*, (Little, Brown, Boston, 1984) s. 25 vd.

Eğitim sistemi bu etkenlerden biridir. Ortak sınırlar içinde, aynı devlet çatısı altında yaşayan iki toplumun, eğitim kurumlarında, toplumlar arasında düşmanlık yaratacak düşüncelere yer verilmesi sıklıkla görülen bir durumdur.

Kanada'da, Fransızca eğitim veren okullarda, Louis Riel, Fransız toplumunun haklarının savunucusu bir "halk kahramanı" olarak gösterilir. Aynı kişi, İngilizce eğitim veren okulların ders kitaplarında, vatan haini bir "kaşil" olarak nitelendirilir. Bu ülkede, özellikle ilk ve orta dereceli okullar için İngilizce ve Fransızca yazılan ders kitapları, iki toplumu karşılıklı olarak inciten, tarihsel olayları birbirine karşıt yorumlarla anlatan görüşlerle doludur. O kadar ki, yabancı birisinin, Kanada tarihi üzerine iki farklı dilde yazılmış kitapların, aynı ülkeden söz ettiklerini anlaması bile güçtür⁽¹⁷⁾.

Siyasal gelenekler, kural ve kurumlar da bazı durumlarda iki toplum arasındaki bölünmüşlüğü arttırıcı, gerginlikleri tırmandırıcı rol oynayabilir. Fiji ve Guyana'da, sayısal bakımdan azınlık olan toplumların, çoğunluk durumundaki toplumların iktidara gelmesini önlemek için koydukları ayrımcı kurallar bu sonucu doğurmuştur. Kıbrıs'ta, 1960 Anayasası'nın, sistemde meydana gelebilecek olası tıkanmaları çözecek mekanizmalara yer vermemesi nedeniyle, kısa süre içinde, Türk toplumu fiilen yetkilerini kullanamaz duruma düşmüş ve ülke büyük bir kargaşaya sürüklenmiştir.

Bu durum, yalnızca Fiji ve Guyana gibi, demokratik rejimin anayasal eksiklerinin bulunduğu veya Kıbrıs gibi anayasal ilkelerin uygulanmadığı ülkelere özgü değildir. İngiliz demokratik ilke ve kurumlarının benimsendiği kuzey İrlanda yönetiminde de benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Türdeş toplumlar açısından iyi işleyen demokrasinin çoğunlukçu (Westminster) modeli, iki toplumlu Kuzey İrlanda'da, uzun yıllar Protestanların hegemonyasına katkıda bulunmuş, Katolikleri kesin olarak iktidardan uzaklaştırmıştır. Toplumlar arasındaki bölünmüşlüğü daha da arttıran bu durum, ileride, "toplumlararası ilişkiler" başlığı altında ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

İki toplumlu devletlerde, çoğu kez mevcut bölünmüşlüğü daha da pekiştiren bir olgudan, "iki toplumluluk psikolojisi"nden söz edilebilir. Bu psikolojiyi, bir toplumun, zararına olabilecek olayları gereğinden çok önemseyerek gerginliği tırmandırması ve uzlaşmaz tutum içine girmesi eğilimi olarak tanımlamak mümkündür.

İki toplumluluk psikolojisinin en yoğun şekilde varlığını hissettirdiği yerlerden biri, Kuzey İrlanda'dır. Bu bölgede, nüfus artış hızı sayıca azınlık durumda olan Katolikler lehinedir. İki toplum arasındaki büyük sayısal farkın, Katolik toplumun yüksek doğum oranı nedeniyle kapanması, çok

(17) Bkz: JACKSON RJ., JACKSON D., MOORE N. B., *Politics in Canada*, (Prentice-Hall Canada, Ontario, 1986) s. 145 vd. Diğer ülkeler bakımından bazı örnekler için bkz: DUCHACEK Ivo D., *The territorial Dimension of Politics*, s. 18-20.

uzak bir gelecekte gerçekleşebilecek bir olasılıktır. Fakat bu durum, Protestanların kendilerini "kuşatma" altında hissetmelerine ve yakın bir gelecekte azınlık durumuna düşecekleri korkusunu taşımalarına engel olamıyor. Protestanların, toplumlararası görüşmelerde katı, ödün vermez bir tutum sergilemelerini biraz da bu psikolojiyle hareket etmelerinde aramak gerekiyor⁽¹⁸⁾.

İKİ TOPLUMLU DEVLETLER: GEÇİCİ BİR LİSTE

1989 yılında, SSCB ve Doğu Bloku ülkelerinin dağılma sürecine girmesi ve ardından yeni bağımsız devletlerin kurulmasından önce, Dünya ülkeleri içinde 12 tanesi, iki toplumlu siyasal sisteme sahip ulus devletler olarak nitelendirilmişti⁽¹⁹⁾.

Bu ülkeler şunlardır:

Ülke Adı	Nüfusu	Nüfusun Dağılımı
Belçika	9.978.000	Flamanlar % 56; Wallonlar % 32
Burundi	5.800.000	Hutular % 85; Tutsiler % 14
Fiji	738.000	Fijili % 48.7; Hintli % 45.9
Finlandiya	5.000.000	Fince konuşan % 93; İsveççe konuşan % 5.9
Guyana	990.000	Doğu Hint Adaları Yerlisi % 50.8; Siyah Afrikalı % 30.4
İsrail	5.000.000	Yahudiler % 83.1; Araplar % 16.7
Kanada	26.941.000	İngiliz kökenliler % 34.4; Fransız kökenliler % 25.7
Kıbrıs	910.000	Rumlar % 81.2; Türkler % 18.7
Malezya	18.300.000	Malaylar % 50; Çinliler % 35
Sri Lanka	17.400.000	Seylanlılar % 74; Tamiller % 12.6
Surinam	402.631	Doğu Hint Adaları Yerlisi % 37; Kreoller % 33

12. ülke, Çekoslovakya, listeden çıkartılmıştır. Bu ülkenin hukuki varlığı, barışçıl bir süreç içinde, Çek ve Slovak yöneticilerin anlaşmasıyla sona erdi. Onun yerine, 1 Ocak 1993 tarihinde Çek Cumhuriyeti ve Slovak Cumhuriyeti adıyla iki yeni bağımsız devlet kuruldu.

Listede yer alan Kıbrıs'ın özel durumuna da değinmek gerekir. Bu ülkede, artık Türk ve Rum toplumlari, fiilen, aynı devlet çatısı altında yaşamıyorlar. Uluslararası kamuoyu Kıbrıs'ta tek bir devletin varlığını tanımakla birlikte, Ada'da uzun süreden beri, birbirinden tamamen ayrı iki yö-

(18) Bk: SCHMITT David E., "Bicommunalism in Northern Ireland", s. 42 vd.

(19) DUCHACEK Ivo D., "Dyadic Federations and Confederations", s. 6 vd. (İstatistikî veriler en son Nüfus sayımlarına göre düzeltilmiştir. Bkz: *Ana Yıllık 1994*, Ana Yayıncılık, İstanbul 1994; *Büyük Larousse*, 1994.)

netim bulunuyor. Türk toplumu, 1983 yılında, Ada'nın kuzeyinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti adıyla bağımsız bir devlet kurduğunu ilan etti⁽²⁰⁾.

SSCB'nin dağılmasının ardından kurulan yeni ulus devletlerden yedi tanesi, sosyolojik açıdan iki toplumludur. Bu ülkelerden biri dışında hepsinde, azınlık olan ikinci toplum etnik açıdan Rus kökenlidir. Söz konusu yedi ülke şunlardır⁽²¹⁾:

Ülke Adı	Nüfusu	Nüfusun Dağılımı
Estonya	1.600.000	Estonyalı % 64.7; Rus % 28
Kazakistan	16.800.000	Kazak % 39.7; Rus % 37.8
Letonya	2.700.000	Leton % 51.8; Rus % 33.8
Litvanya	3.700.000	Litvanyalı % 80.1; Rus % 8.6
Özbekistan	20.322.000	Özbek % 70; Rus % 10
Tacikistan	2.500.000	Tacik % 63; Özbek % 23
Ukrayna	51.900.000	Ukraynalı % 73.6; Rus % 21.1

Bu ülkelerde milliyetçi akımların güçlü oluşu, eski komünist yönetime duyulan tepkinin ülkedeki Rus azınlığa yansıtılması, Rusların kitle halinde göçü gibi nedenlerle, siyasal gelişmeler iki toplumluluğun gereklerini karşılamaktan uzak görünüyor. Kuşkusuz, söz konusu devletlerin kuruluşundan bu yana geçen birkaç yıllık süreyi gözönüne alarak sağlıklı bir değerlendirme yapılamaz. Fakat, bugüne kadarki uygulamalar, toplumlararası ilişkilerin daha çok, çoğunluk toplumunun egemenliğine dayalı politikalar çerçevesinde geliştiğini gösteriyor. Geçmişte yürütülen Ruslaştırma politikasının bugün ters yönde uygulanmakta olduğu söylenebilir.

Demokratik rejimin kurulmasında diğer Cumhuriyetlerin çoğuna göre daha başarılı görünen, çoğul toplum yapısına sahip Kırgızistan'da (% 56.5 Kırgız; % 20 Rus; % 13 Özbek) bu durumu gözlemlemek mümkündür. 1993 tarihli Kırgız Anayasası'nda, Kırgızca tek resmi dil olarak kabul edildi. (Md. 5) Eğitim sisteminin her kademesinde, özellikle yüksek eğitimde büyük gerilemeye yol açmasına karşın, eğitimin Kırgızca yapılması esası benimsendi. Ruslar ve Kırgız olmayan diğer gruplar, bu ülkede çalışma, iş bulma olanaklarını hemen tamamen yitirmiş durumdadır. Bir kısım Rus kendi ülkelerine göç ederken, kalanlar da bir iki kuşak sonra Rus kökenlerini unutacakları endişesini taşıyorlar⁽²²⁾.

(20) Konunun uluslararası hukuk ve self determinasyon hakkı yönünden değerlendirilmesi için bkz: TAMKOÇ Metin, *The Turkish Cypriot State*, (K. Rüstem and Brother, London, 1988).

(21) İstatistik veriler şu kaynaklardan derlenmiştir: Pascal Lorot, *Baltık Ülkeleri*, (Çev: DİLLİ Hüs-nü, İletişim Yay., İstanbul, 1991) *Büyük Larousse*, 1992; Ana Yıllık 1994.

(22) PRYDE Ian, "Kyrgyzstan: The Trials of Independence", *Journal of Democracy*, Vol. 5, No. 1, 1994, s. 109-120.

Ukrayna'daki Rus azınlık, Kırgızistan'la karşılaştırıldığında siyasal yaşamda daha güçlü ve etkindir. 1992 tarihli Ukrayna Anayasası'nda, üniter devlet yapısı içinde, nüfusun çoğunluğun Rusların oluşturduğu Kırım'ın özerk bir cumhuriyet olduğu belirtiliyor. (Md. 110). Anayasanın 112. maddesinde ise, Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Ukrayna devleti organlarında temsil edileceği hükmü yer almaktadır.

1991 yılında Ukrayna'nın SSCB'den bağımsızlığı için yapılan referandumda, ülkedeki Rusların önemli bir kesimi olumlu oy kullanmıştı. Bugün, Ruslar, ayrılıkçı ve Moskova yanlısı partilere destek veriyorlar. 10 Nisan 1994 seçimleri Ukrayna'da iki toplumlu kutuplaşmayı gözler önüne serdi. Ülkenin batısında milliyetçi partiler kazanırken, doğuda Moskova yanlısı partiler ezici bir çoğunluk elde ettiler. Nüfusun % 67'sini Rusların oluşturduğu Kırım Yarımadasında ise, Özerk Kırım Parlamentosu, önce 4 Eylül 1991'de, ardından 20 Mayıs 1994'te, iki kez, bağımsızlığın ilanı anlamına gelen kararlar aldı. Ukrayna hükümeti bu kararları tanımadığını belirtmekle birlikte, iki toplumlu uyumsuzluğun ne şekilde çözüleceği şimdilik belirsizliğini koruyor⁽²³⁾.

Dağılan Sovyetler Birliği'ni oluşturan Cumhuriyetler içinde Kazakistan, iki toplumlu siyasal sistemi kurumsallaştıracak politikalar izliyor. Bu ülkede, iktidarın iki toplum arasında paylaşılması ve toplumların kültürel özerkliğinin sağlanması yönünde bazı adımlar atıldı. Bunda, Kazak nüfus ile Rus nüfusunun hemen hemen eşit olmasının payı büyüktür. Kazaklar ülke genelinde salt çoğunluğa erişemedikleri gibi (% 39.7), başkent Alma Ata'da sayıca Ruslardan daha azdırlar. (Rus % 65, Kazak % 22.5).

Kazakistan Anayasası'nda Kazakça ve Rusça ülkenin resmi dilleri olarak kabul edildi. Kazakça dışında dillerin kullanıldığı, azınlık gruplara ait eğitim kurumlarının faaliyetleri bakımından herhangi bir engelleme sözkonusu değildir. Hükümet, Kazak ve Rus bakanlardan oluşuyor. Bağımsız devlet haline geldikten sonra kurulan ilk hükümetin devlet başkanı Kazak, başbakanı, Rus kökenlidir. Sosyal yaşamda, Kazak ve Rus toplumları arasında, diğer Cumhuriyetlerle karşılaştırıldığında, önemli bir sorun bulunmuyor. 1986 yılında yaşanan Alma Ata olayları, iki toplum arasında bir gerginlik yarattıysa da, bu olaylardan duyulan kızgınlık, ülkede yaşayan Ruslara değil, eski komünist yönetime karşı olmuştur⁽²⁴⁾.

Doğu bloku ülkelerinden, çok uluslu iki federasyon olan Çekoslovakya ve Yugoslavya'nın dağılması ile ortaya çıkan yeni devletlerin ikisi dışında,

(23) Bkz. H. KINCADE William, MELNYEZUK Natalie, "Eurasia Letter: Unneighborly Neighbors", *Foreign Policy*, No. 94, 1994, s. 84-104. LOPYCHAK Chrystyna, "Ukraine's Troubled Rebirth", *Current History*, October 1993, s. 337-341.

(24) 1986 yılında, Kazakistan parti örgütünün başına, bir Kazak yerine, ülke dışında yaşayan Rus kökenli G. Kolbin'in atanması üzerine başlayan olaylar, Moskova'nın askeri müdahalesi ile önlenildi. Bu konuda bkz: GLEASON Gregory, *Federalism and Nationalism: The Struggle for Republican Rights in the USSR*, (Westview Press, London, 1990) s. 108 vd.

tümü iki toplumludur. Bu iki yeni devlet, büyük ölçüde türdeş toplum yapısına sahip Slovenya (% 91 Sloven) ile; üç büyük sosyal gruptan oluşan Bosna-Hersek'tir, (% 44 Müslüman Boşnak, % 33 Sırp, % 17 Hırvat). Diğer ülkelerde nüfusun iki toplum arasında dağılımı şöyledir⁽²⁵⁾:

Ülke Adı	Nüfusu	Nüfusun Dağılımı
Çek Cumhuriyeti	9.092.721	Çek %81.5; Moravyalı % 13.2
Hırvatistan	4.685.000	Hırvat % 75; Sırp % 12
Karadağ	552.000	Karadağlı % 68; Müslüman % 14
Makedonya	2.110.000	Makedon % 67; Arnavut % 20
Sırbistan	9.833.000	Sırp % 75; Arnavut % 20
Slovak Cumh.	5.389.000	Slovak % 86.6; Macar % 10.7

Sırbistan ve Karadağ, 27 Nisan 1992'de, eski Yugoslavya'nın mirasçısı olduklarını belirterek, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ni kurdular. Yeni federasyon da iki büyük sosyal gruptan oluşuyor. (% 66 Sırp; % 19 Arnavut). Sosyolojik bakımdan iki toplumlu olan bu yeni ülkelerde, bugüne dek, iki toplumluluğu kurumsallaştıran önemli bir gelişme yaşanmadı.

Dağılan Çekoslovakya cumhuriyetlerinden Slovakya'da, Macar azınlık, özerklik; Çek Cumhuriyetinde Moravyalılar, federasyon için çaba gösteriyor⁽²⁶⁾. Eski Yugoslav Cumhuriyetlerinde, bazı bölgelerde yaşanan iç savaş nedeniyle, toplumlararası ilişkilerin geleceği belirsizlik gösteriyor. Yaşanan büyük kitlesel göçler ve Sırp'ların etnik arındırma politikası, toplumların nüfus oranlarını önemli ölçüde değiştirecek boyuta ulaşmıştır⁽²⁷⁾.

TOPLUMLARARASI İLİŞKİLER

İki toplumlu siyasal sistemlerde, toplumlararası ilişkiler bir ülkeden diğerine çeşitlilik gösterir. Toplumların, ülke içinde dağınık veya bölgesel birimler halinde yaşamaları; ortak ulusal bilinç oluşturmayı kabul veya reddetmeleri; iktidarın ve kaynakların kullanımında orantılılık ilkesine uyup uymamaları; kültürel özerkliği veya asimilasyonu teşvik etmeleri; sorunların çözümünde barışçıl yöntemlere veya şiddete başvurmaları gibi özellikler gözönüne alınarak, bu ilişkiler beş kategoride toplanabilir.

(25) Veriler şu kaynaklara dayanmaktadır: BUGAJSKI Janusz, "The Fate of Minorities in Eastern Europe", *Journal of Democracy*, Vol. 4, No. 4, 1993, s. 85-99. SOYSAL İsmail, "Günümüzde Balkanlar ve Türkiye'nin Tutumu", *Balkanlar*, (Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayını, İstanbul, 1993) s. 179-238. *Büyük Laorusse*, 1992; Ana Yıllık 1994.

(26) Bk.: BUGAJSKI Janusz, "The Fate of Minorities in Eastern Europe", s. 91-94.

(27) Bu konuda bk: NEWLAND Kathleen, "Ethnic Conflict and Refugees", *Survival*, Vol. 35, No. 1, 1993, s. 81-101. EREN Halit, "Balkanlarda Türk ve Diğer Müslüman Toplumlari ve Göç Olgusu", *Balkanlar*, (Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayını, İstanbul, 1993) s. 179-238.

1. Çatışma

Çatışma türü ilişki biçimleri; iç savaş, soykırım, sürekli şiddet, kitle halinde göçe zorlama, barışçıl veya şiddet yoluyla ayrılmalıdır⁽²⁸⁾.

Sayılarının azlığına rağmen, iki toplumlu devletlerin Dünya kamuoyunun gündeminden hiç düşmemesinin en önemli nedeni, bu ülkelerin çoğunda toplumlararası ilişkilerin çatışma türünde olması veya bu potansiyeli taşımasıdır. Bu devletlerde, çoğu kez, tarafların istemleri birbirine tümüyle zıttır. İki çok sosyal gruptan oluşan ülkelerin aksine, iki toplumun istem ve beklentileri arasındaki karşıtlığı ve bu karşıtlığın yarattığı siyasal gerginliği azaltacak, zıt çıkarları dengeleyecek başka sosyal gruplar yoktur. Siyasal uyumsuzluğun bu şekilde, iki toplum arasındaki uyumsuzluğa dönüşmesi (kutuplaşması) siyasal sistem için tahrip edici ölçüde yıkıcı olabilir.

Çatışma türü ilişkilerin en yıkıcı örnekleri olan, "iç savaş" ve "soykırım", günümüzde, iki toplumlu bir devlet olan Burundi'de yaşanıyor. Nüfusun % 80'ini Hutular, % 14'ünü Tutsilerin oluşturduğu bu ülkede, bugüne dek yüzbinlerce kişi öldürüldü. Nüfusun küçük bir bölümünü oluşturmasına karşın, Tutsiler bir çok kez yönetimi ele geçirdiler. Bir süre, çoğunluk olan Hutuları yasal temsil haklarından yoksun bırakarak, bağımlı sınıf statüsüne soktular. 1992 yılında yeni bir anayasa yapıp çok partili düzene geçilmesine karşın, etnik çatışmalar önlenemedi. 6 Nisan 1994'te Burundi devlet başkanının (Ruanda devlet başkanı ile birlikte) öldürülmesi, çatışmaları yeniden şiddetlendirdi⁽²⁹⁾.

Çatışma türü ilişkilerin diğer bir biçimi, "sürekli şiddet"tir. Şiddet olayları iç savaş ve soykırım boyutunda olaylar değildir. Ülkenin her kesiminde ve her an görülmemekle birlikte, belirli aralıklarla ortaya çıktıklarından süreklilik arzederler. Günümüzde Kuzey İrlanda'da Protestan ve Katolikler; İsrail'de Yahudi ve Araplar; Sri Lanka'da Seylanlılar ve Tamiller arasındaki ilişkiler bu doğrultudadır⁽³⁰⁾.

İki toplumlu devletlerde kitle halinde göçe zorlanmaya bir örnek, Çekoslovakya'dır. 1945 yılında Alman azınlıklar Çekoslovakya'dan (ve Polonya'dan) ülke dışına çıkartıldı.

Barışçıl veya şiddet yoluyla ayrılma, çoğu kez, dış ülkelerin yardımı veya müdahalesiyle gerçekleşir. Nazi Almanyası 1938'de Çekoslovakya'yı, Bo-

(28) DUCHACEK Ivo D., "Dyadic Federations and Confederations", s. 12.

(29) Bkz: DUCHACEK Ivo D., "Dyadic Federations and Confederations", s. 12. Son olaylar için bkz: 8.4.1994 ve 18.4.1994 tarihli Cumhuriyet, 8.4.1994 tarihli Sabah.

(30) İsrail ile Filistin Kurtuluş Örgütü arasında imzalanan 4 Mayıs 1994 tarihli özerklik anlaşması, toplumlararası ilişkilerde tarihi bir adım niteliğindedir. Anlaşma uyarınca, İsrail işgali altındaki Gazze Şeridi ve Batı Şeria'nın Eriha kentinde Filistinlilere özerklik tanıyor. Dünya kamuoyu, bu anlaşma ile başlayan sürecin, toplumlararası ilişkileri çatışma türü özelliklerinden arındırıp barışın egemen olacağı bir düzene kavuşturacağı ümidini taşıyor.

hemya-Moravya ve Slovakya olarak ikiye ayırdı. Doğu Pakistan, Hindistan'ın askeri desteğiyle eski Federal Pakistan'dan ayrıldı ve 1971'de bağımsız Bangladeş devletini kurdu. Kıbrıs'ta, 1960 Anayasası ile kurulan sistemin tıkanması ve iç savaşın başlaması üzerine gerçekleşen Türkiye'nin askeri müdahalesinin ardından, önce 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti, 1983 yılında da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kuruldu⁽³¹⁾.

2. Asimilasyon

Bu tür bir ilişkide, iki toplumdan birinin, diğeri tarafından, kendi özgün kültürel kimliğinden koparılması, güçlü olan tarafın kültürü içinde eritilmesi sözkonusudur. Asimilasyonun gerçekleşmesi uzun bir süreç gerektirir. Bugün, çoğu ülkenin türdeş görünümünün ardında, zorunlu veya gönüllü bir asimilasyonist başlangıç vardır⁽³²⁾.

Kanada tarihi asimilasyon konusunda iyi bir örnektir. Bu ülkede İngiliz kökenli toplumun Fransız kökenli toplumu asimile etme çabası, İngilizlerin, bir Fransız kolonisi olan Quebec'i 1760'ta almasıyla başlar. İngiliz ve Fransız kolonileri arasında uzun yıllar devam eden uyuşmazlıkların çözümü için rapor hazırlamak üzere, İngilizler tarafından Kanada'ya gönderilen Lord Durham, 1838 yılında, Fransız toplumunun asimile edilmesinin tek çıkar yol olduğu yönünde görüş bildirir. Fransız kökenli Quebec halkı, asimilasyona karşı kapalı bir toplum modeli oluşturarak direnmeye çalışır. Katolik kilisesi öncülüğünde uygulanan bu politika, eyalet sınırları içinde Fransız kültürünün korunması bakımından başarılı olmakla birlikte, 20. yüzyıla gelindiğinde Fransız toplumunun ülke politikasında pek bir ağırlığı olmayan, sanayi ve ticaretle ilgilenmeyen bir tarım toplumu olarak kalması sonucunu doğurdu⁽³³⁾.

1960'lara gelindiğinde, Fransız toplumu sosyal, ekonomik ve siyasal alanda daha etkin olmak çabası içine girer. Fransız dilini ve kültürünü korumak için önemli adımlar atılır. Kapalı toplum modeli terkedilir. "Sessiz Devrim" olarak adlandırılan ve ayrılıkçı talepler içeren bu politikaya karşı, federal yönetim önce, federal kurumların "iki dillilik" esasına göre örgütleneceği esasını kabul eder. Daha sonra, ülke politikasını iki kutuplu olmaktan çıkarmak amacıyla, ülkeye II. Dünya Savaşı'ndan sonra göç eden çok sayıda farklı etnik grupların varlığı da gözönüne alınarak, Kanada'nın "çok kültürlü" bir ülke olduğu ilan edilir. Federal yönetimin tüm çabalarına ve bazı

(31) Bkz: DUCHACEK Ivo D., "Dyadic Federations and Confederations", s. 12. Ayrıca bkz: COOPER Robert, BERDAL Mats, "Outside Intervention in Ethnic Conflicts", *Survival*, Vol. 35, No. 1, 1993, s. 118-142.

(32) Bkz: Ivo D. DUCHACEK, "Dyadic Federations and Confederations", s. 13.

(33) Bkz: D. JACKSON, JACKSON J., MOORE B., *Politics in Canada*, s. 34 vd; M. LESLIE Peter, "Bicommunalism and Canadian Constitutional Reform", s. 117.

başarılarına karşın, günümüzde Kanada politikası iki kutupluluktan kurtarılabilmiş değildir⁽³⁴⁾.

3. Hegemonya

Hegemonyacı ilişki, iki toplumdun birinin diğeri üzerinde kurduğu üstünlüğü, egemenliğı ifade ediyor. iktidarı elinde bulunduran toplumun üstünlüğü çeşitli nedenlerden kaynaklanabilir: Ülke içinde yaşadıkları bölgenin konumu, önemli doğal kaynaklara sahip olmaları, sayıca üstün olmaları, devlet yönetme becerileri, ülkeye daha önce yerleşmiş olmaları gibi⁽³⁵⁾.

Demokratik rejimin çoğunlukçu modelinin benimsendiğı iki toplumlu ülkelerde, toplumlararası ilişkiler, sayısal çoğunluğa sahip toplumun hegemonyasına dönüşebilir. Bu durum, toplumların, ırk, milliyet, dil, din, kültür veya ideoloji bakımından kesin bir bölünmüşlüğün sözkonusu olduğu, her toplumun kendi siyasal partisinin, çıkar grubunun ve iletişim araçlarının bulunduğu ülkelerde beklenen bir sonuç olacaktır.

Kuzey İrlanda'da Protestanların sayısal çoğunluğu (% 63), demokratik rejimin çoğunlukçu modeli ve parlamenter hükümet sistemi altında bu sonucu doğurdu. Kuzey İrlanda yönetiminin kurulduğu 1921 yılından İngiltere'nin yönetimi eline aldığı 1972 yılına kadar, Protestanları temsil eden Birlik Partisi bütün seçimleri kazandı ve kabineleri tek başına kurdu. Katolikler, sayısal bakımdan azınlık olmalarının bir sonucu olarak, hiçbir zaman iktidara gelememiş, sürekli muhalefette kalmışlardır. İktidarı kaybetme korkularının bulunmayışı, zaman zaman Protestan hükümetlerin Katolıklere karşı çok sert politikalar izlemesine neden olmuştur.

Çoğunlukçu model, toplumların kesin çizgilerle birbirlerinden ayrıldığı iki toplumlu devletler için uygun bir model değildir. Bu model, demokrasinin temel ilkelerinden biri olan çoğunluğa yönetme hakkı tanırken, bir başka temel ilkenin gerçekleşmesine; azınlığın görüşlerini açıklayarak bir gün çoğunluk olmasına ve iktidara gelmesine olanak tanımıyor. Donald Horowitz'in belirttiğı gibi, bu tür ülkelerde seçimlerin fonksiyonu bireylerin

(34) Bkz: FORBES Hugh D., "Canada: From Bilingualism to Multiculturalism", *Journal of Democracy*, Vol. 4, No. 4, 1993, s. 69-84. LESLIE Peter M., "Bicommunalism and Canadian Constitutional Reform", s. 115 vd. Quebec'in ayrılıkçı taleplerinin yeniden güncellik kazandığı görülüyor. 1993 yılında, ayrılıkçı Quebec Bloku eyalet seçimlerini büyük bir çoğunlukla kazandığı gibi, federal parlamentoda da ana muhalefet partisi konumuna geldi. Blokun yeni hedefi, 1994 yılı içinde, Quebec eyaletinde tekrar siyasal bağımsızlık için referanduma gitmektir. (Quebec Bloku'nu oluşturan partilerin en büyüğü olan Quebec Partisi iktidarı döneminde, 1980 yılında yapılan ilk referandumda, % 60 oranında olumsuz oy çıkımtı.)

(35) DUCHACEK Ivo D., "Dyadic Federations and Confederations", s. 13.

tercihlerini tespit etmekten çok, doğumla belirlenen (etnik) eğilimin kaydedilmesidir. Seçim değil, nüfus sayımı söz konusudur⁽³⁶⁾.

Çoğunlukçu modelin bir özelliği de, iktidara gelme veya iktidarı paylaşma olanağından sürekli yoksun bulunan azınlığın, siyasal rejime olan bağlılığını yitirmesine neden olabilmesidir. Bu durum, toplumlararası ilişkilere, şiddet, iç savaş, ayrılma gibi çatışma türü özelliklerin egemen olması sonucunu doğurabilir. Kuzey İrlanda'da Protestan ve Katolikler arasındaki ilişkiler 1960'lardan sonra bu yönde gelişmiştir⁽³⁷⁾.

Çoğunlukçu model, siyasetin kutuplaşmadığı, siyasal partilerin toplumları birbirinden ayıran milliyet, ırk, dil, din gibi özelliklerden çok, sosyo-ekonomik görüşleri yönünden farklılaştığı "türdeş toplumlar" için daha uygun bir modeldir. Bu modelin uygulandığı türdeş toplum yapısına sahip İngiltere ve Yeni Zelanda'da, muhalefette bulunan parti, bir sonraki seçimde iktidara gelebilmektedir. Söz konusu iki ülkede, siyasal partilerin uzun süre iktidardan uzak kaldığı dönemler olmuşsa da⁽³⁸⁾, bu partilerin görüşlerini açıklayarak seçmen tabanlarını genişletmelerine bir engel bulunmamaktadır. Her iki ülkenin sosyal yapısında gözlemlenebilen dil, din, etnik köken farklılıkları ve bu farklılıklara dayalı siyasal partiler, birbirlerinden sosyo-ekonomik görüşleri yönünden farklılaşan iki büyük partinin siyasal yaşamdaki üstünlüğünü değiştirecek boyutta etkili değildir.

Türdeş olmayan toplumlar ve özellikle sosyal bölünmüşlüğü çok keskin çizgilerle belirlendiği iki toplumlu ülkeler için "çoğunlukçu model" yerine "oydaşmacı model" in benimsenmesi daha uygundur⁽³⁹⁾. Oydaşmacı modelin benimsendiği Belçika'da sayısal bakımdan azınlıkta olan toplumun (Wallonlar % 32) iktidardan uzak tutulması gibi bir durum sözkonusu değildir. Belçika'da da iki toplum arasındaki bölünmüşlük oldukça kesindir. Yalnızca siyasal partiler değil, sosyal, kültürel, sportif diğer bütün örgütler iki toplumlu bölünmüşlüğü yansıtır. Buna karşılık bu ülkede, hükümetin (başbakan hariç) iki toplumu temsil etmek üzere, Flamanca ve Felemenkçe

(36) HOROWITZ Donald L., *Ethnic Groups in Conflict* (University of California Press, Berkeley, 1985) s. 86'dan aktaran: David Welsh, "Domestic Politics and Ethnic Conflicts" s. 67.

(37) Bkz: LIJPHART Arend, *Çağdaş Demokrasiler*, s. 14, 74. SCHMITT David E., "Bicommunalism in Northern Ireland", s. 33 vd.

(38) İngiltere'de İşçi Partisi, 1951-1964 yılları arasında 13 yıl, 1979'dan günümüze kadar (1994) 15 yıl iktidardan uzak kalmıştır. Yeni Zelanda'da Ulusal Parti, 1935-1949 yılları arasında 14 yıl; İşçi Partisi, 1960-1972 yılları arasında 12 yıl muhalefette kalmıştır.

(39) Çoğunlukçu ve oydaşmacı modelleri birbirinden ayıran sekiz özellik için bkz: LIJPHART Arend, *Çağdaş Demokrasiler*. "Non-Majoritarian Democracy: A Comparison of Federal and Consociational Theories", *Publiubs Vol. 15, No. 2, 1985, s. 3-15*. DAHL Robert A., *Demokrasi ve Eleştirileri*, (Çev. KÖKER Levent, Türk Siyasi İlimleri Derneği-Türk Demokrasi Vakfı Ortak Yayını, Ankara, 1993), özellikle s. 324 vd. LIJPHART A.'ın iki model arasında yaptığı ayrımın eleştirisi için bkz: SARTORI Giovanni, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Türk Demokrasi Vakfı Yayını, Ankara, 1993) s. 258 vd.

konuşan eşit sayıda bakanlardan oluşacağı yönünde bir gelenek vardır. Bu gelenek, 1970 yılından itibaren bir anayasa kuralıdır⁽⁴⁰⁾.

Sayısal bakımdan azınlık olan toplumun, diğeri üzerinde üstünlük sağladığı, iktidarı elinde bulundurduğu örnekler de vardır. Kuşkusuz bu durum demokratik olmayan bazı uygulamalarla gerçekleşmektedir. Son yıllara kadar Guyana'da, siyasal iktidarı nüfusun % 35'ini oluşturan siyah Afrikalılar elinde tutuyordu. Afrikalılar, bu ülkeye, çoğunluğu oluşturan Doğu Hint Adaları Yerlilerinden (% 50) kısa bir süre önce yerleştikleri olgusundan hareketle, bu toplumu iktidardan uzak tutacak ayrımcı kurallar koymuşlardır⁽⁴¹⁾.

Benzer bir durum Fijili ve Hintlilerden oluşan Fiji için de geçerlidir. Bağımsızlığın kazanıldığı 1970 yılından itibaren, bu ülkede sayısal bakımdan azınlık olan Fijililerin iktidara gelmesini sağlayacak, ayrımcı kurallar içeren seçim sistemi uygulanmaktadır⁽⁴²⁾.

4. Federasyon

Devlet biçimi bakımından, iki toplumlu siyasal sisteme sahip ülkelerin bir kısmının üniter yapılı, diğeri bir kısmının da federal yapılı olduğu görülmüyor. Geçmişte, Pakisan, bin millik Hindistan toprağının ayırdığı Doğu ve Batı Pakistan eyaletlerinden oluşan iki bölgeyi federal bir devletti⁽⁴³⁾. Doğu Pakistan, 1971 yılında Bangladeş olarak bağımsızlığını ilan etti.

Çekoslovakya, dağılmadan önce Çek (% 64) ve Slovak (% 32) Cumhuriyetlerinden oluşan bir federasyondur.

Bazı kayıtlamalarla, iki toplumlu siyasal sisteme sahip bir ülke olarak kabul edildiğinde, Kanada da bu gruba dahildir⁽⁴⁴⁾. Her ne kadar bu ülke 10

- (40) Belçika'da siyasal sisteme egemen olan diğer oydaşmacı özellikler için bkz: LJPHART Arend, *Çağdaş Demokrasiler*, s. 44 vd.
- (41) MILNE R.S., "Bicommunal Systems: Guyana, Malaysia, Fiji" s. 101 vd. Guyana'da 1992 yılında yapılan seçimleri, Doğu Hint Adaları Yerlilerinin desteklediği muhalefetteki İlerici Halk Partisi kazandı.
- (42) MILNE R.S., "Bicommunal Systems: Malaysia, Fiji", s. 101 vd. David Welsh, "Domestic Politics and Ethnic Conflict", s. 73. 1920'lerden bu yana hızla artan yerli nüfus, ilk kez 1990 nüfus sayımında Hint asıllı nüfusu aşmıştır, (% 48.7 Fijili, % 45.9 Hintli).
- (43) Eski Pakistan'ı iki toplumlu devlet olarak nitelendirirken, Doğu Pakistan'ın türdeş toplum yapısına sahip olmadığını belirtmek gerekir. Batı Pakistan'ın büyük çoğunluğunu (% 97) Bengalliler oluştururken, Doğu Pakistan, daha çok dil kökenleri bakımından farklılaşan çeşitli gruplardan oluşuyordu. (Pencap dili, Peştuca, Sindhi, Saraik dili, Urduca ve diğer bazı küçük dil grupları.) Pakistan'da federalizmin başarılı olmamasının nedenleri hakkında bkz: HICKS Ursula K., *Federalism: Failure and Success*, (Oxford University Press, New York, 1978) s. 109 vd.
- (44) Kanada'da iki toplumluluğu kurumsallaştıran anayasal düzenlemeler şunlardır: 1) İki resmi dilin (İngilizce-Fransızca) tanınması 2) İki ayrı hukuk sisteminin kabul edilmesi: Quebec'te Fransız hukukuna dayanan medeni kanun, diğer tüm eyaletlerde "common law" sistemi 3) yüksek Mahkemenin dokuz üyesinden üçünün Quebec eyaletinden atanması. Bu düzenlemeler dışında, iki toplumluluğu koruyan başka bazı siyasal gelenekler de bulunmaktadır. Bk: Daniel Latouche, "Problem of Constitutional Design in Canada: Quebec and the Issue of Bicommunalism", *Publius*, Vol. 18, No. 2, 1988, s. 132 vd.

eyalet ve federal yönetime bağlı iki bölgeden oluşuyorsa da, siyasal yaşam çoğu kez, Fransız kökenli Quebec ile, diğer İngiliz kökenli sekiz eyalet arasında kutuplaşmaktadır. (Dokuzuncu eyalet, New Brunswick iki toplumludur.)

İki toplumlu devletler olan Belçika ve 1960 Anayasası döneminde Kıbrıs örnekleri, bizi, federal teoride tartışmalı olan bir noktaya götürüyor: Bölgesel olmayan, toprak esasına dayanmayan federalizm sözkonusu olabilir mi?

Federal sistemlerde yetkiler, ulusal otorite ile, toprak esasına göre oluşturulan bölgesel birimler olan eyaletler arasında bölüştürülür. Klasik federal teoride, eyaletler birbirlerinden ekonomik çıkarları, tarihsel geçmişleri, toplumsal yapıları gibi çeşitli nedenlerle farklılaşan coğrafi bölgelerdir⁽⁴⁵⁾. 1960 Anayasasının uygulandığı dönemde Kıbrıs ve günümüzde Belçika, geleneksel toprağa bağlı federalizm tanımına uymayan örneklerdir. Bununla birlikte, ortak ulusal sınırlar içinde, belirli bölgelerde kümelenmeden, dağınık olarak yaşayan iki toplumun, bir arada yaşamak ve işbirliği yapmak için federal sistemden yararlanması olanaksız değildir.

1960 Anayasası yürürlüğe girdiğinde Türk ve Rum toplumları Ada'da dağınık olarak yaşıyorlardı. Bu yüzden, egemenlik yetkisi iki toplum ile federal otorite arasında toprak esasına göre değil, toplum esasına göre bölünmüştü. Türk ve Rumlar, Ada'nın neresinde yaşarsa yaşasınlar belirli haklara sahip olacaklar, toplum meclisleri de onlar için belirli alanlarda hukuki düzenlemeler yapabilecekti.

Bugünkü Belçika'da benzer bir durum söz konusudur. 1970 yılında başlayan ve en son 5 Mayıs 1993 tarihinde gerçekleştirilen çeşitli anayasa değişiklikleri ile bu ülkede Federal (ulusal) yönetimin yanısıra, bölge ve toplum esaslarına göre örgütlenen altı federe yönetim birimi kurulmuştur. Bölgesel yönetimlerin yetkileri kendi coğrafi bölgeleri ile sınırlıdır. Buna karşılık toplumları temsil eden toplum meclisleri, anayasa ile tanınan bu bölgeler dışında yaşayan üyeleri için de yasa yapmak yetkisiyle donatılmışlardır. Yetkilerin kullanımında kısmen toprağa bağlılık sözkonusudur⁽⁴⁶⁾.

1970 Anayasa reformundan sonra Belçika ve 1960 Anayasası döneminde Kıbrıs, üniter yapıli devletler olarak nitelendirilemezler. Egemenliğin toplumlar ile ulusal otorite arasında bölünmesi ve toplumların kültürel özerkliğin sağlanması esaslarını içeren anayasalarıyla, "fonksiyonel federa-

(45) Bkz: WHEARE Kenneth C., *Federal Government* (Oxford University Press, New York, 1964). RIKER William H., *Federalism: Origin, Operation, Significance* (Little, Brown, Boston, 1964). Ivo D. Duchacek, *The Territorial Dimension of Politics*, (Westview Press, Boulder and London, 1986).

(46) Belçika'daki üç bölge; Wallonic illeri, Flaman illeri ve Brüksel'dir. Üç toplum ise, Fransızca konuşan Wallonlar, Felemenkçe konuşan Flamanlar ve Almanca konuşan Almanlardır. Bkz: DELPE'RDE Francis, "La nouvelle Constitution belge", *Revue Française de Droit Constitutionnel*, sayı 17, 1994, s. 3-15; ALLEN André, *Treatise on Belgian Constitutional Law*, s. 123 vd.

lizm" veya korporatif federalizm kavramları bu iki ülke için uygun bir tanım olabilir. 1960 Kıbrıs Anayasası'nın bazı yönlerden konfederal özellikler taşıdığını vurgulamak gerekir⁽⁴⁷⁾.

İki toplumlu devletlerde federalizmin başarılı olabilmesi için, bu sistemin kuruluşu ve işleyişi ile ilgili ön koşulların⁽⁴⁸⁾ varlığının yanısıra, federal ilkenin zorunlu olarak içermediği bir başka koşulun da bulunması gereklidir: Karar alma süreci çoğunluk kuralına göre değil, iki toplumun karşılıklı uyuşması, uzlaşması esasına göre biçimlendirilmelidir.

Yukarıda, demokrasinin çoğunlukçu modelinin ve bu modelin önemli bir özelliği olan, karar alma sürecinde çoğunluk kuralının, toplumların birbirinden kesin çizgilerle ayrıldığı iki toplumlu devletler bakımından uygun olmadığına değinilmişti. Bu model, Kuzey İrlanda gibi siyasal partilerin iki toplumlu bölünmüşlüğe göre kurulduğu ülkelerde, sayısal bakımdan azınlık olan toplumun yönetimde söz sahibi olmasını olanaksız kılmaktadır⁽⁴⁹⁾. Çoğunluk kuralının bu etkisi, yalnızca üniter yapıli devletlere özgü değildir. Federal devletlerde de federal yönetim bakımından aynı etki söz konusudur.

Federal devletlerde, konfederasyonlardan farklı olarak, karar alma sürecinde çoğunluk kuralı geçerlidir. Yetki alanına giren konuların büyük çoğunluğu bakımından, federal otorite salt çoğunlukla karar verir. Yalnızca anayasa değişikliği gibi bazı önemli konularda (genellikle sonradan eyaletlerin de onaylaması koşuluyla) ağırlaştırılmış çoğunluk aranır. Bu durumda, iki toplumlu federasyonlarda, azınlık toplumunun federal yönetimin kararlarında söz sahibi olamaması, dış ilişkiler, ulusal savunma gibi federal yönetimin yetki alanına giren konularda etkisiz kalması beklenen bir sonuç olacaktır. Bunun önlenmesi için, önemli konularda alınacak kararların federal mecliste oluşturulacak toplum konseylerinin onayına sunulması, iki meclislik söz konusuysa, eyaletleri temsil eden senatonun karar alma sürecinde yetkisinin arttırılması, yürütme iktidarının iki toplum arasında paylaşılması gibi toplumlar arasında uzlaşmayı gerekli kılacak düzenlemeler getirilmelidir.

(47) Kıbrıs için bkz: NEDJATIGIL Zaim M., *The Cyprus Conflict* (Kema Ltd., Nicosia, 1981). Sevin TOLUNER, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk* (İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul, 1977). SARICA Murat, TEZİÇ Erdoğan, ESKİYURT Özer, *Kıbrıs Sorunu*, (İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul, 1975). James H. Wolfe, "Cyprus: Federation Under International Safeguards", *Publius*, Vol. 18, No. 2, 1988, s. 75-89. Belçika için bkz: LIJPHART Arend, *Çağdaş Demokrasiler*, BEAUFAYS Jean, "Belgium: A Dualist Political System?"

(48) Bkz: WHEARE Kenneth C., *Federal Government*, s. 35-52.

(49) Çoğunlukçu ve oydaşmacı modeller ile, "sıfır toplamlı" ve "artı toplamlı" sonuçlar doğuran karar alma süreçleri arasındaki ilişki için bkz: SARTORI Giovanni, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, s. 232-274.

5. Birlikte Yönetim

Burada, iki toplumlu bir konsensüsü yansıtan "konfederal birlik" veya konfederal özellikler taşıyan bir federasyon sözkonusudur. Her iki durumda da, merkezi yönetimde kararlar çoğunluk kuralına göre değil, iki tarafın onayıyla alınır. Tarafların karşılıklı veto hakları vardır. Birlikte yönetim iki farklı biçimde ortaya çıkabilir.⁽⁵⁰⁾ Birinci durumda, iki toplumlu hegemonyacı bir birlik sözkonusudur. Siyasal yaşama egemen olan iki toplum, diğer sosyal gruplar üzerinde üstünlük kurmak, onları yönetimin dışında tutmak için işbirliği yaparlar. Bu şekilde iki başlı hegemonyacı bir yönetim, Avusturya-Macaristan İmparatorluğuydu. Amblemi de iki başlı kartal olan bu imparatorlukta, iktidarı elinde bulunduran iki toplum Çek, Slovak, Hırvat, Sloven, Polonyalı ve Ukraynalıların yönetimden dışlanması konusunda görüş birliği içindeydiler.

İkinci durumda, siyasal yaşama egemen olan iki toplumun, iktidarın ve kaynakların kullanımında diğer küçük gruplarla işbirliği etmesi sözkonusudur. Seçim sisteminde küçük grupların ağırlıklı olarak temsil edilmesini sağlayacak düzenlemeler yapılması, onlar için belirli kotalar ayrılması, yürütme organının oluşumunda, önemli kamu görevlerine yapılacak atamalarda küçük sosyal grupların temsilinin sağlanması gibi özellikler bu tür yönetimlerin belirgin özelliklerindedir.

II. Dünya Savaşı öncesi Çekoslovakya bu kategoriye giriyor. Kanadalılar da, son zamanlarda, genellikle kendilerini bu kategori içinde değerlendiriyorlar. Kaynakların kullanımında azınlıkların gözönüne alındığı, yerli halklara yakın gelecekte özerklik verileceği, çok kültürlülüğün devlet politikası olduğu belirtilerek, Kanada'yı çeşitli sosyal gruplardan oluşan bir mozayik olarak nitelendiriyorlar. Fakat, bu ülke, konfederal özellikleri ağır basan bir federasyon olmadığı gibi, çok kültürlülük politikasının, İngiliz kökenli ve Fransız kökenli toplumlar dışında kalan azınlık gruplar için folklor gösterilerinden öteye geçmediği, yerli halklara vaat edilen bölgesel özerkliğin yıllardır gerçekleştirilemediği de bir gerçektir⁽⁵¹⁾.

Federasyondan farklı olarak, birlikte yönetimde, toplumlar üstü bir ulusal bilincin yaratılması sözkonusu değildir. Zaman içinde bu yönde bir gelişmenin olup olmaması, ortak ulusal kimliğin gerçekleşip gerçekleşmemesi, sistemin işleyişi açısından önemli bir sorun oluşturmaz. Bu özelliği nedeniyle, kendi etnik kimliklerinin dışında başka bir bağlılığı arzu etmeyen top-

(50) Bkz. DUCHACEK Ivo D., "Dyadic Federations and Confederations", s. 13 vd.

(51) JACKSON R.J., JACKSON D., MOORE N.B., *Politics in Canada*, s. 79 vd. Yerli halkların bu konudaki görüşünü, bir Mohawk yerleşme kampının girişine asılan tabeladaki şu yazı özetliyor: "Washington'da asimilasyon, Ottawa'da yerli gelişmesi, Quebec'te Fransızlaştırma olarak adlandırılan politikaların kurbanı olan bizler, onu 'soykırım' olarak nitelendiriyoruz" (Caughnawaga Iroquois Reserve, Quebec) Carl Waldman, *Atlas of the North American Indians*, (New York, 1985) s. 203.

lumlar için bu tür bir yönetim uygun olabilir. Fakat burada önemli bir tehlikeyi gözden uzak tutmamak gerekiyor: Birbirine karşı hasmane duygular besleyen, pek çok konuda ciddi ölçüde uyuşmazlık içinde olan iki toplum söz konusuysa, karşılıklı veto hakkının tanınması nedeniyle karar alma sürecinin tıkanması, sistemin kilitlenmesi güçlü bir olasılıktır. Bu tehlikeden, ulusal otoritenin yetkilerini en az düzeyde tutarak bir ölçüde kaçınmak mümkündür.

SONUÇ YERİNE

Ülke nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan iki toplumun, farklı toplum bilinciyle siyasal yaşama aktif olarak katıldığı, sosyal yapıdaki bölünmüşlüğüün siyasetin kutuplaşmasına yol açtığı iki toplumlu siyasal sistemlerin incelenmesi, günümüzde iki bakımdan önem taşıyor.

İki toplumlu devletlerin çoğunda, sosyal bölünmüşlük iç barışı ve demokratik düzeni tehdit etmektedir. Bu ülkelerde, toplumlararası ilişkilerin iç savaş, soykırım, sürekli şiddet gibi çatışma türü özelliklerden arındırılması, geçmişte olduğu kadar günümüzde de önemini koruyan ve dünya kamuoyunun gündeminde ilk sırayı işgal eden konulardan biridir.

İkinci olarak, SSCB ve Doğu Bloku ülkelerindeki çok uluslu federasyonların dağılması ile kurulan bağımsız devletlerin bir çoğunun sosyolojik bakımdan iki toplumlu olması, bu ülkelerde de, iki toplumluluğa özgü sorunların giderek siyasal yaşama egemen olması sonucunu doğurmaktadır. İki toplumlu uyuşmazlıklar, bu güne kadar özellikle Kıbrıs sorunu nedeniyle Türkiye'yi ilgilendirmiştir. Günümüzde, Kıbrıs sorununun güncelliğini korumasının yanısıra, tarihsel bağlarımız, coğrafi yakınlığımız ve ekonomik ilişkilerimiz nedeniyle yeni kurulan devletlerdeki uyuşmazlıklar da ülkemizin gündemine yerleşmiş bulunmaktadır.

Yeni kurulan devletlerdeki iki toplumlu uyuşmazlıklar, eski örneklerinde olduğu gibi, iç sorunlar olarak kalmayıp, Dünya barışını etkileyen uluslararası sorunlara dönüşmek eğilimindedir. Eski Yugoslavya Cumhuriyetleri ve Ukrayna'da bu durumu gözlemek mümkündür. Bu nedenle, İsrail, Kıbrıs, Kuzey İrlanda, Belçika, Kanada, Sri Lanka gibi ülkelerde süregelen iki toplumlu uyuşmazlıklarda yaşanan deneyimlerin ve bu uyuşmazlıkları sona erdirmek için önerilen çözümlerin, demokratik yönetimlerin kurulmaya çalışıldığı bu yeni ülkeler tarafından gözönüne alınması büyük önem taşıyor.

Sosyolojik açıdan iki toplumlu olan bu yeni ülkelerde demokratik rejimin kurulması ve başarılı olması, büyük ölçüde, iki toplumluluğa özgü sorunların çözülmesine bağlıdır. Etnik arındırma, zorunlu göç, güç kullanarak asimile etme gibi, çağdaş dünyada yeri olmaması gereken yöntemlerle sorunların aşılabileceği düşünülemez. Ülke topraklarının ikiye bölünerek iki top-

lumlu kutuplaşmanın sona erdirilmesi ise, toplumların iç içe geçmiş şekilde yaşıyor olmaları, Politik açıdan tercih edilmemesi, taraflardan birinin bölünmeye karşı olup, bunu engelleyecek güçte olması gibi nedenlerle, mümkün olmayabilir. Bu durumda, iki farklı toplumun ulusal sınırlar içinde, barış içinde yaşamasını sağlayacak çözümlere başvurmak gerekiyor. Bu çözümler, kültürel veya siyasal özerkliğin sağlanması, siyasal iktidarın paylaşılması, federasyon veya konfederasyon türü örgütlenmelerin gerçekleştirilmesi gibi, her ülkenin özgün koşullarına göre değişecektir.

KAYNAKÇA

- ALEN André (Ed.), *Treatise on Belgian Constitutional Law*, (Kluwer, Deventer, The Netherlands, 1992).
- BEAUFAYS Jean "Belgium: A Dualist Political System?", *Publius*, Vol. 18, No. 2, 1988, s. 63-73.
- BUGAJSKİ Janusz "The Fate of Minorities in Eastern Europe", *Journal of Democracy*, Vol. 4, No. 4, 1993, s. 85-99.
- COOPER Robert, BERDAL, Mats "Outside Intervention in Ethnic Conflicts", *Survival*, Vol. 35, No. 1, 1993, s. 118-142.
- DELPEREE Francis, "La nouvelle Constitution belge", *Revue Française de Droit constitutionnel*, Sayı 17, 1994, s. 3-15.
- DUCHACEK Ivo D. *The Territorial Dimension of Politics*, (Westview Press, Colorado, 1986)
- DUCHACEK Ivo D. "Dyadic Federations and Confederations", *Publius*, Vol. 18, No. 2, 1988, s. 5-31.
- FORBES Hugh D. "Canada: From Bilingualism to Multiculturalism" *Journal of Democracy*, Vol. 4, No. 4, 1993, s. 69-84.
- GLEASON Gregory *Federalism and Nationalism: The Struggle for Republican Rights in the USSR* (Westview Press, London, 1990).
- JACKSON R.J., JACKSON D., MOORE N.B. *Politics in Canada*, (Prentice-Hall Canada, Ontario, 1986).
- LAPYCHAK Chrystyna "Ukraine's Troubled Rebirth", *Current History*, October, 1993, s. 337-341.
- LATOUCHE Daniel "Problem of Constitutional Design in Canada: Quebec and the Issue of Bicomunalism", *Publius*, Vol. 18, No. 2, 1988, s. 132 vd.
- LESLIE Peter M. "Bicomunalism and Canadian Constitutional Reform", *Publius*, Vol. 18, No. 2, 1988, s. 115-129.
- LIJPHART Arend *Çağdaş Demokrasiler*, (Çev. E. Özbudun, E. Onulduran, Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, Ankara, 1989).
- LOROT Pascal *Baltık Ülkeleri*, (Çev. Hüsnü Dilli, İletişim Yay., İstanbul, 1991).
- MCRAE Kenneth D. "Finland: Marginal Case of Bicomunalism?", *Publius*, Vol. 18, No. 2, 1988, s. 91-100.
- MILNE R.S. "Bicomunal Systems: Guyana, Malaysia, Fiji", *Publius*, Vol. 18, No. 2, 1988, s. 101-113.

- MODEEN Tore, "Constitutional Problems of Territorial Decentralization in Federal and Centralized States Finland", *Federalism and Decentralization*, (Ed. T. Gerster, S. Hutter, University Press, Fribourg, 1987) s. 85-93.
- NEDJATIGIL Zaim M. *The Cyprus Conflict*, (Kema Ltd., Nicosia, 1981).
- NEWLAND Kathleen "Ethnic Conflict and Refugees", *Survival*, Vol. 35, No. 1, 1993, s. 81-101.
- POULTON Hugh *Balkanlar: Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler*, (Çev. Yavuz Alagon, Sarmal Yay., İstanbul, 1993).
- PRYDE Ian "Kyrgyzstan: The Trials of Independence", *Journal of Democracy*, Vol. 5, No. 1, 1994, s. 109-120.
- RIKER William H. *Federalism: Origin, Operation, Significance*, (Little Brown, Boston, 1964).
- SCHMITT David E. "Bicommunalism in Northern Ireland", *Publius*, Vol. 18, No. 2, 1988, s. 33-45.
- SOYSAL İsmail "Günümüzde Balkanlar ve Türkiye'nin Tutumu", *Balkanlar*, (Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayını, İstanbul, 1993) s. 179-238.
- STANOVCIC Vojislav "History and Status of Ethnic Conflicts", *Yugoslavia: A Fractured Federalism* (Ed. Dennison Rusinov, The Wilson Center Press, Washington, 1988), s. 23-40.
- TAMKOÇ Metin *The Turkish Cypriot State*, (K. Rustem & Brother, London, 1988).
- TOLUNER Sevin *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul 1977).
- WELSH David "Domestic Politics and Ethnic Conflict", *Survival*, Vol. 35, No. 1, 1993, s. 63-80.
- WHEARE Kenneth C. *Federal government*, (Oxford University Press, New York, 1964).
- WOLFE James H. "Cyprus: Federation Under International Safeguards", *Publius*, Vol. 18, No. 2, 1988, s. 75-89.